

Andrzej Adam Majewski

(University of Warsaw, Poland)

<https://orcid.org/0000-0002-9538-8137>

E-mail: majevsky@wp.pl

Military Accounts of the Grand Lithuanian Hetman Paweł Jan Sapieha of the Years 1655–1662

Rachunki wojskowe hetmana wielkiego litewskiego Pawła Jana Sapiehy z lat 1655–1662

ABSTRACT

Grand Lithuanian Hetman Paweł Jan Sapieha in 1655–1662, during the wars of the Polish-Lithuanian Commonwealth with Moscow and Sweden, gave out of his own coffers 1,985,520 zlotys for military purposes. Most of the money was used for military hauls and the payment of wages. This was due to the reduction of tax revenues to the treasury, because large areas of the Polish-Lithuanian state were under Muscovite and Swedish occupation. The aim of this article is to analyze the military accounts of Paweł Jan Sapieha and their structure against a wide comparative background, i.e. accounts of other Lithuanian and Crown hetmans of the second half of the 17th century.

Key words: Polish-Lithuanian Commonwealth, Grand Duchy of Lithuania, Paweł Jan Sapieha, army, treasure, money

PUBLICATION INFO				
				e-ISSN: 2449-8467 ISSN: 2082-6060
				
THE AUTHOR'S ADDRESS: Andrzej Adam Majewski, the Faculty of History of the University of Warsaw, 26/28 Krakowskie Przedmieście Street, Warsaw 00-927, Poland				
SOURCE OF FUNDING: Project of National Programme for the Development of Humanities no. 11H 13 0334 82, titled: Financial Records as a Source for the Old Polish Military History During the Vasa Dynasty (1587–1668)				
SUBMITTED: 2018.12.22	ACCEPTED: 2020.01.15	PUBLISHED ONLINE: 2020.12.21		
WEBSITE OF THE JOURNAL: https://journals.umcs.pl/rh		EDITORIAL COMMITTEE E-mail: reshistorica@umcs.pl		

The collection of the University Library of Vilnius (Lit. *Vilniaus universiteto mokline biblioteka*) preserved an intriguing document pertaining to the military expenses of Lithuanian Grand Hetman Paweł Jan Sapieha between 1655 and 1662, and hence in the period of *potop szwedzki* (Swedish invasion of Poland, 'the deluge') and the war between the Commonwealth and Moscow. It was created during a session of a Military and Treasury Commission, convened under the constitution of the Warsaw Sejm of 1662¹, which had its sittings in Vilnius from July 1662 to March 1663².

It should be noted that such documents have only recently started to attract greater interest among historians. Not long ago, Marek Wagner analysed the military expenses of Crown Grand Hetman Stanisław Jabłonowski from the period 1685–1689, identifying their major usefulness for the research on military matters, but also for the history of diplomacy, as well as social issues³. A separate study, prepared by Dariusz Milewski, was devoted to financial reports of Crown Hetmans of the first half of the 1650s (i.e. Marcin Kalinowski and Stanisław Rewera Potocki)⁴. Moreover, a scholarly elaboration of the expenses of Michał Kazimierz Radziwiłł of the periods 1655–1660 and 1668–1673, as well as of the Żórawno Campaign of 1676 was performed by Konrad Bobiatyński⁵.

As can be inferred from the document mentioned above, the greatest among P. J. Sapieha's expenses were those incurred for military recruitment and subsistence of troops. These took the total of 1,193,390 zlotys and 24 groszy, of which the Hetman spent 11,790 zlotys on colours, half-colours and shrouds (*barwy, półbarwy i kir*) for Hungarian Infantry, whereas the remaining amount (1,181,600 zlotys and 24 grosze) was mainly distributed as soldiers'

¹ *Volumina legum. Przedruk zbioru praw staraniem XX. Pijarów w Warszawie, od roku 1732 do roku 1782 wydanego*, ed. J. Ohryzko, vol. 4, Petersburg 1859, pp. 416–418.

² A. Rachuba, *Konfederacje wojska litewskiego w latach 1655–1663*, Zabrze 2010, pp. 184, 238; A. Filipczak-Kocur, *Litewskie komisje wojskowo-skarbowe w XVII wieku*, 'Kwartalnik Historyczny' 2002, 109, 3, pp. 115–116.

³ M. Wagner, *Wydatki wojskowe hetmana wielkiego koronnego Stanisława Jabłonowskiego w latach 1685–1689*, in: *Pecunia nervus belli. Z dziejów dyplomacji i stosunków międzynarodowych w XV–XVIII wieku*, eds. M. Markiewicz, R. Skowron, F. Wolański, Katowice 2016, pp. 226–238; idem, *'Sprawy mołdawskie' w rachunkach hetmana wielkiego koronnego Stanisława Jabłonowskiego w latach 1685–1689*, in: *Ze wspólnej przeszłości. Studia z dziejów stosunków polsko-mołdawskich*, ed. A. Smoliński, Toruń 2017, pp. 11–23.

⁴ D. Milewski, *Wydatki hetmanów koronnych na początku lat 50. XVII wieku na podstawie akt skarbowo-wojskowych z AGAD w Warszawie*, 'Echa Przeszłości' 2019, 20, 1, pp. 175–194.

⁵ K. Бабятыньскі, *Выдаткі Міхала Казіміра Радзівіла на абарону Нясвіжа ў 1655–1660 з.*, 'Беларускі Гістарычны Агляд' 2011, 18, 1–2 (34–35), pp. 51–67; K. Bobiatyński, *Rachunki wojskowe hetmana polnego litewskiego Michała Kazimierza Radziwiłła*, 'Klio. Czasopismo Poświęcone Dziejom Polski i Powszechnym' 2019, 48, 1, pp. 41–59.

pay, both for the field troops and the garrisons of selected fortresses (Bykhov, Lyakhavichy, Brest, Ikazn, and Kretinga). It resulted from the attack of Moscow in 1654, as well as Sweden in 1655, on the Polish and Lithuanian Commonwealth, who since 1648 waged bloody battles against the Uprising of Zaporozhian Cossack under Bohday Khmelnytsky. The occupation of such large territories of the Commonwealth by enemy forces caused the decrease in the tax revenues of the treasury; hence, a large proportion of costs had to be shifted onto the shoulders of Polish and Lithuanian Commanders⁶.

Another important entry in the discussed document are the expenses incurred by P. J. Sapieha for the defence in the Lyakhavichy fortress against the siege by Muscovite troops under Ivan Andreyevich Khovansky⁷, the recapture of Tykocin Castle from the Swedes⁸, and the recovery from the Muscovites of the castles in Vilnius⁹, Shklow¹⁰, and Krichev¹¹. These amounted to 153,003 zlotys, 5 groszy, and 8 schillings (*pieniędzy*).

⁶ A. Przyboś, *Gosiewski (Gąsiewski) Wincenty Aleksander Korwin*, in: *Polski Słownik Biograficzny* [hereinafter: PSB], vol. 8, Wrocław–Kraków–Warszawa 1959–1960, p. 345; idem, *Lanckoroński Stanisław z Brzezia na Lanckoronie*, in: PSB, vol. 16, Wrocław–Warszawa–Kraków 1971, p. 454; idem, *Potocki Stanisław zwany Rewera*, in: PSB, vol. 28, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź, 1984–1985, p. 146; K. Bobiatyński, *Michał Kazimierz Pac – wojewoda wileński, hetman wielki litewski. Działalność polityczno-wojskowa*, Warszawa 2008, pp. 86, 155–156, 185, 189, 194; A.A. Majewski, *Aleksander Hilary Połubiński (1626–1679), marszałek wielki litewski. Działalność polityczno-wojskowa*, Warszawa 2017, pp. 178, 219; A. Tyla, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės iždas per dvidešimtmetį karą (1648–1667)*, Vilnius 2010, pp. 147–217.

⁷ The Lyakhavichy fortress was under siege by the Muscovite troops in May and June 1660. See: K. Kossarzecki, *Kampania roku 1660 na Litwie*, Zabrze 2005, pp. 162–191, 238–239.

⁸ Tykocin Castle was taken by storm by the troops under P.J. Sapieha on 27 Jan 1657. See: J. Płosiński, *Potop szwedzki na Podlasiu 1655–1657*, Zabrze 2006, pp. 125–135; A.A. Majewski, *Aleksander*, pp. 157–159.

⁹ Lithuanians took Vilnius in the July of 1660, they went on to lay siege to Vilnius castles. The Upper Castle, the main point of defence, surrendered to them on 3 December 1661. See: A. Rachuba, *Wilno pod okupacją moskiewską w latach 1655–1661*, 'Lithuania' 1994, 2–3 (11–12), pp. 70–72; D. Milewski, *Zapomniane zwycięstwo – Kuszliki 1661 r.*, 'Biblioteka Poznańskiego Humanistycznego Towarzystwa Naukowego' 2005, 3, pp. 51–53; K. Bobiatyński, *Michał*, pp. 65–67, 91; S. Augustowicz, *Udział Bogusława Radziwiłła w kampanii na Litwie (listopad–grudzień 1661 r.)*, in: *Radziwiłłowie w służbie Marsa*, eds. M. Nagielski, K. Żojdź, Warszawa 2017, pp. 209–211, 217–218.

¹⁰ Shklow surrendered to Lithuanian Field Clerk Aleksander Hilary Połubiński, most likely on 31 July 1660. See: K. Kossarzecki, *Kampania*, pp. 260–262; A.A. Majewski, *Aleksander*, pp. 244–245.

¹¹ In the autumn of 1658, the burghers of Krichev – encouraged by the universals issued by Colonel Ivan Nechai, who instigated an anti-Moscow uprising in Belarus – wiped out an entire Muscovite garrison, and sided with him. In the early March of 1659, the troops under Nechai and Denis Murashko, and a Regiment under Samuel Oskierka and Samuel Kmicic were all situated near Krichev; these then went to the rescue of Mstislaw, besieged by Muscovites, but lost. On 17 April 1659, the garrison of Mstislaw surrendered, whereas

A large part of Grand Lithuanian Hetman's expenses was spent on the payment of interest on the sums leased by various creditors. These added up to 128,000 zlotys. Meanwhile, relatively small amounts were allocated to the remaining needs: postal service (6,750 zlotys), the pay for three gunsmiths and their assistance during the siege of the Vilnius Castle in 1661 (760 zlotys), fuses delivered from Tykocin Fortress for the siege of Vilnius (300 zlotys), gunpowder for the Vilnius Castle (2,091 zlotys, 5 groszy and 5 shillings), the lead purchased in Warsaw (402 zlotys and 3½ groszy), as well as the salary of the wagoner who transported the lead (131 zlotys and 7½ groszy). All together, it amounted to 10,434 zlotys, 16 groszy, and 5 schillings.

It should be noted here that the expenses of P. J. Sapieha include not only the sums allocated to pay the *comput* army, but also his private force. The latter mostly formed garrisons of the fortresses of the House of Sapieha (incl. a *rota* of Hetman's Court Infantry under Rittmeister Krzysztof Posudziewski, and a Company of Foreign Infantry under Captain Gaboński, both stationed in Lyakhavichy). Additionally, Hetman demanded to be reimbursed by the treasury for the costs incurred in defense against the enemy of his private fortresses – Bykhov, Ikazn, and Lyakhavichy.

When one puts together all financial demands of P. J. Sapieha, it turns out that between 1655 and 1662, he spent 1,484,798 zlotys, 15 groszy, and 13 schillings of his own money. However, the Military and Treasury Commission in Vilnius calculated the debt of the Lithuanian Treasure to the Hetman, to 1,985,520 zlotys, 5 groszy, and 10 schillings. We are left with a difference of 500,721 zlotys and 20 groszy. The amount may have been allocated to 'Hetman's expenses [...] for various needs of the Commonwealth, and postage of messages to various places'¹², which the document often mentions, however never identifying their sum total.

On the basis of the expenses incurred by P. J. Sapieha, one is able to discover the differences in the competences of the office of Hetman between the Crown and Lithuania. Crown Hetmans, on whose shoulders rested the coordination of Polish south-eastern policy, would spend large sums on diplomacy and military intelligence. Crown Field Hetman

three weeks later the garrison of Krichev followed suit. The Lithuanian forces were able to regain Krichev as late as in February 1661. See: P. Kroll, *Działania zbrojne pułkownika Iwana Nieczaja na Białorusi w latach 1658–1659*, 'Studia i Materiały do Historii Wojskowości' 2007, 43, pp. 126, 132; А.А. Мясельскі, *Старадаўні Крычаў. Гістарычна-археалагічны нарыс горада ад старажытных часоў да канца XVIII ст.*, Мінск 2003, pp. 114–115.

¹² 'ekspensa hetmańskie [...] na różne potrzeby Rzeczypospolitej i posyłki dla wiadomości na różne miejsca'.

Marcin Kalinowski, between 20 February and 23 March 1652, allocated to diplomatic relations with Cossacks and Moldova 45.04%, and to espionage 31.23% of his money¹³. Meanwhile, the spendings of Crown Grand Hetman Stanisław Jabłonowski on diplomacy in the period of 1685–1689 covered 18%, while on intelligence 33% of his budget¹⁴. On the basis of the discussed document, we are able to ascertain that Sapieha did not spend any money for similar purposes (unless these are included in the aforementioned 'Hetman's expenses'). It seems rather puzzling, as other Lithuanian commanders of the period did incur such costs, although on a smaller scale than Crown Hetmans. For instance, Lithuanian Field Clerk Aleksandry Hilary Połubiński, during a campaign in the Duchy of Courland and Semigallia at the turn of 1659 and 1660, and during the warfare against the Muscovite troops under Prince Khovansky in February–March 1660 spent 14,508 zlotys of his own money, of which 490 zlotys and 15 groszy (3.4%) was allocated to military intelligence, whereas 90 zlotys (0.6%) to runners to Afanasy Lavrentievich Ordin-Nashchokin, the commander of Moscow's Northern Army, with whom Lithuanians negotiated a prolongation of the truce signed on 25 April 1659 in Čedasai¹⁵. Such expenses were also reported by Lithuanian Grand Hetman Michał Kazimierz Pac. In the years 1667–1670, the sustenance costs of his Muscovite and Cossack envoys (or runners) crossing Lithuania for the Royal Court, and a *rota* of infantry to assist Polish and Lithuanian commissaries during the peace talks with Moscow amounted to ca. 6.5% of all the costs he incurred¹⁶.

The Commonwealth underwrote the reimbursement of expenses incurred by P. J. Sapieha in three subsequent Sejm constitutions of 1658, 1659, and 1661¹⁷. It occurred not without some friction between Sapieha and the Royal Court, as Hetman had had a political conflict with the Court for quite some time (at its origin there was, among other things, the support that the Court had extended to Lithuanian Field Hetman

¹³ D. Milewski, *Wydatki*, p. 181.

¹⁴ M. Wagner, *Wydatki*, p. 228.

¹⁵ 'Ekspensa na różne potrzeby wojskowe puszkarzom, furmanom armatnym, szpiegom i innym *anno 1659 a die 8 Augusti*, idąc do Kurlandyje' ['Expenses on various military needs, to gunsmiths, cannon wagoners, spies and others, *anno 1659 a die 8 Augusti*, on the way to Courland']. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Radziwiłłów II, ref. no. 1432a; A.A. Majewski, *Działania wojenne w Księstwie Kurlandii i Semigalii w latach 1658–1660*, in: *Z dziejów stosunków Rzeczypospolitej Obojga Narodów ze Szwecją w XVII wieku*, ed. M. Nagielski, Warszawa, 2007, pp. 229, 242; idem, *Aleksander*, pp. 189, 213.

¹⁶ K. Bobiatyński, *Rachunki*, p. 49.

¹⁷ *Volumina legum*, vol. 4, pp. 242, 315–316, 376.

Wincenty Aleksander Gosiewski)¹⁸. During the Sejm of 1659, Grand Hetman demanded to be returned 730,420 zlotys, but the Court deemed his financial claims exorbitant. Sapieha, deeply offended and intending to pressurise John II Casimir, put up his client, Colonel Samuel Kmiec, to terminate allegiance to the King on behalf of the troops. The royalists regarded it as a *lèse-majesté*, requiring a trial before the Sejm court. However, Grand Marshal of Lithuania Krzysztof Zawisza, affiliated with Sapieha, rejected the calls to arrest the insolent Colonel. Royalists soon mollified their position, as there was a real threat that Sapieha would leave Warsaw, and his clients would break up the Sejm. In such circumstances, John II Casimir decided not to escalate the contention and agreed to comply with the Hetman's expectations. Meanwhile, in the Sejm of 1661, the Court agreed to reimburse the military expenses incurred by Sapieha, estimated by the latter to 1,600,919 zlotys, in return for his support for conducting the election *vivente rege*, consisting in the enthronement – with John II Casimir still alive – of Henri Jules de Bourbon, Prince d'Enghien, the son of the Great Condé¹⁹.

P. J. Sapieha had the amount of 30,700 zlotys he had spent on taking the Tykocin Castle deducted, as he was to be reimbursed for that by the Crown Treasury²⁰. Deduction also covered the sum of 19,679 zlotys, 17 groszy, and 4 schillings that Sapieha had payed to Voivode of Polotsk Jan Karol Kopeć for grain and other goods delivered to the fortress of Lyakhavichy, because the Lithuanian Treasury had already paid out a part of that sum to the Hetman, whereas the remaining fraction was to be disbursed to

¹⁸ For information on the conflict between P.J. Sapieha and the Court, supporting W.A. Gosiewski, see: A. Rachuba, *Boje Jana Kazimierza o Litwę w latach 1656–1668. Sukces stronnictwa dworskiego w walce z opozycją*, in: *Dwór a kraj. Między centrum a peryferiami władzy. Materiały konferencji naukowej zorganizowanej przez Zamek Królewski na Wawelu, Instytut Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego, Instytut Historii Akademii Pedagogicznej w Krakowie w dniach 2–5 kwietnia 2001*, ed. R. Skowron, Kraków 2003, pp. 416–429; idem, *Konfederacje*, pp. 34–105; K. Kossarzecki, *Polityka wojskowa Pawła Sapiehy jako metoda umocnienia pozycji rodu na przykładzie jego działań w latach 1655–1665*, in: *Lej Caneza (1557–1633 гг.) і яго час. Зборнік навуковых артыкулаў*, eds. С.В. Марозава, В.У. Галубовіч, А.І. Груша, Гродна 2007, pp. 48–59; A.A. Majewski, *Paweł Jan Sapieha wobec stronnictwa dworskiego w latach 1656–1660*, in: *Studia nad staropolską sztuką wojenną*, vol. 5, eds. Z. Hundert, J.J. Sowa, K. Żojdź, Oświęcim 2017, pp. 199–234; the latter article was also published in Belarusian: A.A. Maeўскі, *Павел Сяпега ў дачыненнях с прыдворнай групойкай у 1656–1660 гг.*, 'Arche' 2016, 3, pp. 237–285; idem, *Aleksander*, pp. 136–336.

¹⁹ S. Ochmann, *Sejmy lat 1661–1662. Przeigrana batalia o reformę ustroju Rzeczypospolitej*, 'Acta Universitatis Wratislaviensis' 1977, 355, *Historia* 29, pp. 85–86, 96, 114; A. Rachuba, *Konfederacje*, pp. 55, 104–105; idem, *Boje*, pp. 427–428; A.A. Majewski, *Aleksander*, pp. 191–192, 264.

²⁰ *Volumina legum*, vol. 4, p. 315.

him from public revenue²¹. Additionally, the sum of 21,400 zlotys paid by Sapieha to Governor of Lyakhavichy Stanisław Michał Judycki was deducted for the same reason. Besides the above, another 299,087 zlotys, 5 groszy, and 2½ schilling was deducted from the taxes of Hetman's estates and leases that he did not pay to the treasury, but with the consent of the Sejm covered his military expenses with it²².

Sapieha received 445,043 zlotys, 20 groszy and 2½ schilling in cash. Meanwhile, 800,000 zlotys was allocated in the form of the Šiauliai estate, granted to the Hetman for the period of 6 years, 100,000 zlotys was allocated to the office of Tivun of Rietavas that he served in, while another 100,000 was allocated to the lease of Voupa, a lifelong possession of Lithuanian Cupbearer Jan Sapieha, the Hetman's oldest son²³.

The remaining debt owed to the Hetman by the Lithuanian Treasury amounted to 468,986 zlotys, 28 groszy, and 3½ schillings. P. J. Sapieha did not live to see it returned (he died on 30 December 1665). The indubitably dramatic events of the years 1663–1665 stood in the way: the failed Moscow expedition undertaken by John II Casimir and the outbreak of the civil war in Poland. The disbursement of the money was warranted to Sapieha's heirs by the Sejm of 1667²⁴.

²¹ *Ibidem*, p. 376.

²² *Ibidem*, pp. 242, 315, 376.

²³ *Ibidem*, pp. 374–376; R. Rybarski, *Skarb i pieniądz za Jana Kazimierza, Michała Korybuta i Jana III*, Warszawa 1939, p. 497.

²⁴ *Volumina legum. Przedruk zbioru praw staraniem XX. Pijarów w Warszawie, od roku 1732 do roku 1782 wydanego*, vol. 5, Petersburg 1860, p. 467.

SOURCE TEXT

Source of the edition: orig., Vilniaus universiteto mokline biblioteka, fond 4 (A-1179), no. 13168

Liquidatio Jaśnie Wielmożnego JMści pana Pawła Jana Sapiehy wojewody wileńskiego, hetmana w[ielkiego] WKsL wydanych ze szkatuły JMści na niżej opisane chorągwie i *praesidia* pieniędzy *ad mentem constitutionis anno 1662*²⁵ na komisyjej terażniejszej wileńskiej *diebus Octobris anni eiusdem* produkowana, która sejmowemi konstytucyjami jest aprobowana²⁶

Chorągiew usarska

Na tę chorągiew, która *post fata* księcia JMści pana hetmana²⁷ Jaśnie Wielmożnemu JMści panu wojewodzie wileńskiemu, hetmanowi w[ielkiemu] WKsL [Pawłowi Janowi Sapieże] *cessit*, pod poruczeństwem JMści pana Chaleckiego, strażnika WKsL²⁸ będącą, *ad rationem* zasług dano zł 18 120.

Chorągiew rajtarska

JMści panu Sassowi, rotmistrzowi JKMści²⁹ (którego pod Połonką³⁰ w potrzebie zabito) na zaciągnięcie rajtaryjej dano zł 1500.

Kozackie chorągwie

Na chorągiew pancerną JMści pana hetmana [Pawła Jana Sapiehy] poruczeństwa JMści pana Ogińskiego, marszałka wołkowyskiego³¹ *ad rationem* zasług zł 11 800.

Na chorągiew błękitną poruczeństwa JMści pana Barzykowskiego *ad rationem* zasług zł 1600.

²⁵ It is the 1662 Sejm constitution, pursuant to which the Military and Treasury Commission in Vilnius was established to pay the Lithuanian troops.

²⁶ These are the constitutions of the respective Sejms of 1658, 1659 and 1661 ensuring that P.J. Sapieha is reimbursed for the expenses he had incurred for the military.

²⁷ Janusz Radziwiłł (1612–1655), Field Hetman (1646), and subsequently Lithuanian Grand Hetman (1654), Voivode of Vilnius (1653).

²⁸ Władysław Jerzy Chalecki (died 1668), Lieutenant of the Hussar Banner under Janusz Radziwiłł, and later under Paweł Jan Sapieha, Lithuanian Great Guard (1661).

²⁹ Teodor von Sass (died 1660), Rittmeister of Reiters in the Lithuanian military; he died in the Battle of Polonka on 28 June 1660.

³⁰ Polonka, a village in the Powiat of Słonim, the venue of the victorious battle of the Polish and Lithuanian military against the Muscovites on 28 June 1660.

³¹ Jan Jacek Ogiński (died 1684), Lieutenant in the Armoured Company of P.J. Sapieha, Standard-bearer (1650) and Marshal of Wawkavysk (1657), Deputy Voivode of Vilnius (1661–1665), Lithuanian Field Clerk (1668), and subsequently Lithuanian Field Hetman (1683).

Na chorągiew trzecią JMści pana hetmana poruczeństwa JMści pana Kosi-
ły³² *ad rationem* żołdu zł 6000.

JMści panu Sokolińskiemu, rotmistrzowi JKMści *ad rationem* zasług
zł 1200.

Sumą na kozackie chorągwie *fecit* zł 36 000.

Chorągwie wołoskie i tatarskie

Panu Filipowiczowi, rotmistrzowi wołoskiemu *ad rationem* żołdu zł 1200.

Na dwie wołoskie chorągwie, które się do JMści pana hetmana pod Koń-
ską Wolą³³ sprzedały, panu Tubolcowi i panu Czerkiesowi *ad rationem* żoł-
du zł 3960.

Na chorągiew wołoską pana Bienieckiego, która po nim panu Wołkowic-
kiemu, a teraz panu Jarmołowiczowi³⁴ *cessit*, *ad rationem* zasług zł 5550.

Panu Ułanowi Koryckiemu, rotmistrzowi tatarskiemu³⁵, któremu zaczyna
się służba *a d[ie] 1 Septembris* [1 IX] *a[nni]* 1655, na nowy zaciąg *ad rationem*
zasług zł 12 000.

Panu Pułtorowi, rotmistrzowi tatarskiemu³⁶, po którym panu Juszyńskie-
mu³⁷ *cessit* chorągiew, zł 600.

Czyni tego zł 28 310.

Dragońskie chorągwie

Na szkwadron dragoński JMści pana hetmana w[ielkiego] WKsL [Pawła
Jana Sapiehy] koni *n[umero]* 400 więcej i mniej, jako wedle w której czter-
ci było, co się doskonalej w sejmowej wyraża likwidacyjnej, *a 1 Septembris*
[1 IX] *a[nni]* 1655 *ad ultimam Aprilis* [30 IV] *a[nni]* 1661 za lat *n[umero]*
6 dano zł 354 140.

JMści panu Korffowi, oberszterowi JKMści³⁸ (po którym *cessit* dragonia
JMści panu Bockumowi³⁹) na nowy zaciąg *ad rationem* zasług dano zł 7000.

³² Jerzy Władysław Kosiło (Kosiłło), Lieutenant in the Cossack Banner of P.J. Sapieha from 1656.

³³ Końska Wola (today Końskowola), a little town in Lublin Voivodeship.

³⁴ Konstanty Jarmołowicz, Rittmeister of Vlachs in the Lithuanian military.

³⁵ Achmet Szahunowicz Ułan Korycki, Rittmeister of Tatars in the Lithuanian military from 1655.

³⁶ Aleksander Pułtor Józefowicz (died 1654), Rittmeister of Tatars in the Lithuanian military in the period of 1651–1654; he died on 24 August 1654, in the Battle Szepielewicz against the Muscovite troops.

³⁷ Dawid Murza Juszyński, Rittmeister of Tatars in the Lithuanian military from 1654.

³⁸ Wilhelm Korff (died before 20 January 1669), Oberst of Dragoons in the Lithuanian military (1655), Starosta of Orla (1634).

³⁹ Eberhardt Fryderyk von Alten Bockum (died after 1667), Lieutenant Commander of the Infantry Guard Regiment of His Royal Highness (HRH) (1651–1655), Major, and subsequently Oberst of Dragoons in the Lithuanian military.

JMści panu Demuthowi⁴⁰ (po którym *cessit* pułk JMści panu Klatowi⁴¹) na nowy zaciąg dano zł **364 140**.

Piechota niemiecka

JMści panu Kossakowskiemu kapitanowi⁴², który się z Tykocina⁴³ ze 180 piechoty przedał, za miesięcy *n[umero]* 2 każdemu po zł **12**, dano zł **3840**.

Panu kapitanowi Hossowi⁴⁴, który z nim współ z Tykocina przyszedł, na piechoty *n[umero]* [120] żołdu za miesiąc jeden po zł **12**, dano zł **1200**.

Panu Gotteradowi na piechoty *n[umero]* 100 *ad rationem* zasług zł **1100**.

Czyni tego zł **6140**.

Piechota węgierska

Na piechoty *n[umero]* 300 Jaśnie Wielmożnego JMści pana hetmana w[ielkiego] WKsL pod różnemi rotmistrzami *a 1 Septembris* [1 IX] *anni* 1655 *ad ultimam Aprilis* [30 IV] *anni* 1661, tak żołdowych pieniędzy, jako i na barwę tej piechocie (co się w sejmowej likwidacyjnej doskonalej wyraża) wydano zł **163 386,14**.

JMści panu Bogusławskiemu, rotmistrzowi JKMści pieszemu⁴⁵ *ad rationem* zasług dano zł **20 368**.

JMści panu Działkowskiemu, rotmistrzowi JKMści⁴⁶ *similiter ad rationem* zasług zł **8502,14**.

Czyni tego zł **192 256,28**.

Sumą na wyżej specyfikowane chorągwie ekspens czyni zł **646 466, 28**.

⁴⁰ Melchior Ludwig von Demuth (died 1661), Captain in an Infantry Regiment in the Swedish Army until 1659, later in the Lithuanian military; he died in 1661, participating in the siege of the Vilnius Castle, already in the rank of Oberst.

⁴¹ Wilhelm von Klodt (Klat) (died 1687), Lieutenant of Dragoons of K.L. Sapieha (1654), Captain (1658), Major (1660), Oberst Lieutenant (1661) and Oberst in the Lithuanian military (1662), Steward of Rzeczycza (already in 1674).

⁴² Wojciech Kossakowski, Captain of Infantry of the Foreign Contingent in the Lithuanian military.

⁴³ Tykocin, a city with a cale over the Narew in Podlachia, a centre of a non-city Starostwo.

⁴⁴ (Ebertlert?) Hoss, Captain of Infantry of the Foreign Contingent in the Division of P.J. Sapieha from 1656.

⁴⁵ Felicjan Bogusławski, Rittmeister of a Banner of Infantry of P.J. Sapieha from 1656.

⁴⁶ Bolesław Działkowski, Rittmeister of the Polish and Hungarian Infantry in the Lithuanian military.

Praesidia na niżej mianowanych fortecach:

Forteca bychowska

Tak na dragonią, jako i piechotę, która *in praesidio* w Bychowie⁴⁷ zostawała, począwszy *a die 1 Augusti* [1 VIII] *anni* 1655 aż dotąd, poko się Bychów nieprzyjacielowi nie zdał, przez wszytek czas (co doskonalej w sejmowej wyrażono likwidacyjnej) wydano zł **74 100**.

Lachowicka forteca

Tak na niemiecką, jako i węgierską piechotę (co w sejmowej likwidacyjnej *fusius patet*) *a d[ie] 1 Septembris* [1 IX] *a[nni]* 1655 *ad ultimam Aprilis* [30 IV] *anni* 1661 wydano zł **142 050,20**.

Forteca brzeska

Według sejmowej likwidacyjnej, tak na ludzie *in praesidio* będące, jako na inne ekspensa *a d[ie] 1 Martii* [1 III] *a[nni]* 1656 *ad ultimam Junii* [30 VI] *anni* 1657 wydano zł **119 428,20**.

Forteca Ikażń⁴⁸

Piechocie tak niemieckiej, jako węgierskiej *in praesidio* w Ikażni będącej *a 1 Septembris* [1 IX] 1655 *ad ultimam Ianuarii* [31 I] *anni* 1659, co kwitami JMści pana komendanta⁴⁹ *deductum*, zapłacono zł **76 326,16**.

Na Kretyndze⁵⁰ od morza

Panu Hellerowi kapitanowi na piechoty niemieckiej *n[umero]* 100 *ab a[nni]* 1656 *ad annum* 1656 za miesięcy *n[umero]* 17 zapłacono zł **20 400**.

Sumą na ludzie *in praesidiis* będące ekspens czyni **432 305,26**.

Summa summarum według tego rejestru (co *lucidius* w sejmowych *patet* likwidacyjnych) *expensorum* czyni zł **1 078 772,24**.

Compendium expensorum Jaśnie Wielmożnego JMści pana wojewody wi-

⁴⁷ Stary Bychów (Bykhav), a town and a fortress on the Dnieper in the powiat of Orsza.

⁴⁸ Ikażń, a town and a fortress on the south bank of Lake Ikazn in the powiat of Bratslav.

⁴⁹ Jan Franciszek Drozdowski, Cupbearer of Bratslav (1657–1677), for surrendering Ikażń to Moscow sentenced to infamy and banned during the Sejm of 1659; however, the Sejm of 1662 upon request by P.J. Sapięha withdrew the punishment.

⁵⁰ Kretynęga, a little town and a fortress in Okmianę (Danga) in Starostwo of Samogitia, near Palanga.

leńskiego, hetmana w[ielkiego] WKsL [Pawła Jana Sapiehy] a d[ie] 1 *Sep-tembris* [1 IX] a[nni] 1655 ad ultimam *Aprilis* [30 IV] a[nni] 1661 przez lat n[umero] 6.

Na usarską chorągiew	zł 18 120.
Na rajtarską	zł 1500.
Na kozackie chorągwie	zł 36 000.
Na wołoskie i tatarskie	zł 28 310.
Na dragonią	zł 364 140.
Na niemiecką piechotę	zł 6140.
Na piechotę węgierską	zł 192 256,28.
Na ludzie, które <i>in praesidiis</i> zostawały	zł 432 305,26.
Sumą tego czyni	zł 1 078 772,24.

Przed nami komisarzami sejmem *anni praesentis*, tak z senatu, jako [i] z koła poselskiego do traktowania z wojskami JKMsL WKsL destynowanemi ta Jaśnie Wielmożnego JMści pana Pawła Jana Sapiehy, wojewody wileńskiego, hetmana wielkiego WKsL *iuxta mentem constitutionis* produkowana we wszystkim *liquidatio* i cokolwiek w niej na wojsko ekspens kładziono, to wszystko chorągwie w zasługach swych przyjęły. Działo się w Wilnie na komisyjey wojskowej *ultima Octobris* [31 X] roku 1662.

[podpisy]

Aleksander Naruszewicz, podkancl[erzy] WKsL, dyrektor komisyjey⁵¹

Jerzy Białozor, biskup wileński⁵²

Aleksander Sapieha⁵³

Aleksander Ogiński, kasztelan trocki, komisarz⁵⁴ *m[anu] p[ropria]*

Krzysztof Wołodkowicz, wojewoda nowogródzki i komisarz⁵⁵

⁵¹ Aleksander Krzysztof Naruszewicz (died 1668), Starosta of Lida (1646), Lithuanian Great Notary (1654), Vice-Chancellor (1658), a diplomat.

⁵² Jerzy Białozor (Białozor) (died 1665), Secretary of HRH, Lithuanian Treasury Notary (1649), Regent of the Minor Lithuanian Chancellery (1650–1655?), Bishop of Vilnius (1661).

⁵³ Aleksander Sapieha (1624–1671), Lithuanian Referendary of the Clergy (1657), Bishop of Samogitia (1659), and later of Vilnius (1667).

⁵⁴ Aleksander z Kozielska Ogiński (died 1667), Standard-bearer of Troki (1626), Lithuanian Court Standard-bearer (1635), Voivode of Minsk (1645), Castellan of Troki (1649).

⁵⁵ Krzysztof Wołodkowicz (died 1670), Courtier and Rittmeister of HRH, District Clerk of Minsk (1633), Voivode of Nowogródek (1658).

Piotr Galiński, starosta orsz[ąński], pisarz komisyjnej wileńskiej⁵⁶
 Samuel Hieronim Kocieł, pisarz skarbowy WKsL, wojski starodubowski⁵⁷
 Andrzej Tyzenhauz, uświacki starosta, komisarz⁵⁸
 Ordynowany do rachunków z skarbu WKsL Andrzej K[azimierz] Skoro-
 bohaty⁵⁹
 Malcher Gabriel Mielwid, pisarz ziemski starodubowski, komisarz⁶⁰
 Jan Przystanowski, komisarz⁶¹
 Stanisław Uniechowski, podsędek smoleński⁶² *m[anu] p[ropria]*
 Teofil Dunin Rajecki, marszałek lidzki, komisarz⁶³ *m[anu] p[ropria]*

Po likwidacyjnej na sejmie roku 1661 *ad ultimam Aprilis* [30 IV] *eiusdem anni* odprawowanej zaczynają się nowe wydatki Jaśnie Wielmożnego JMści pana wojewody wileńskiego, hetmana wielkiego WKsL [Pawła Jana Sapiehy], według konstytucyjnej *anni* 1661⁶⁴, *a die 1 Maii* [1 V 1661] *ad ultimam Octobris* [31 X] *anni* 1662 za rok i 6 miesięcy.

Na piechoty węgierskiej *n[umero]* na Lachowiczach⁶⁵ *in praesidio*, według konstytucyjnej *anni* 1661, pod komendą pana Posudziewskiego⁶⁶ będących, płacą każdemu pachołkowi na miesiąc po zł 7, czyni zł 796. Porucznikowi po zł 12, chorążemu po zł 10, dziesiętnikom *n[umero]* 12, szyposzom *n[umero]* 7 i dobozom *n[umero]* 2 po zł 8 czyni zł 168, a wszyst-

⁵⁶ Piotr Samuel Galiński (Galimski) (died 1666), Pantler (1633), Sub-Starost (1643–1651), Marshal (1651) and Starosta of Ashmyany (1656).

⁵⁷ Samuel Hieronim Kocieł (Kocioł) (died 1685), Lithuanian Treasury Notary (1649–1668), Wojski of Starodub from 1652 (in 1658 he stepped down from the office, replaced by his brother, Adam, yet he still used the title), Chamberlain (1666–1678), and subsequently Marshal of Ashmyany (1678).

⁵⁸ Andrzej Tyzenhauz (died 1673), Chamber Courtier of HRH, Starosta of Wenden (1651) and of Usvyaty (1659), Lithuanian Master of the Hunt (from 1667).

⁵⁹ Andrzej Kazimierz Woyszko Skorobohaty (died 1689), Lithuanian Treasury Courtier, City Clerk (1670–1685), Deputy Voivode (1685–1686) and District Clerk of Troki (1685, 1686–1689).

⁶⁰ Malcher Gabriel Mielwid, Decree Notary of Assessor Courts of Grand Duchy of Lithuania, District Clerk of Starodub (1636–1671).

⁶¹ Jan Przystanowski (died 1694), Pantler of Mazyr (1662), Ciwun of Rety (1673–1694), City Judge (1682), Deputy Judge (1683–1689) and District Judge of Samogitia (1690–1694).

⁶² Stanisław Krzysztof Uniechowski (Unichowski), Deputy Judge (1651–1667), District Judge (1667–1671) and Chamberlain of Smolensk (1676–1686).

⁶³ Teofil Dunin Rajecki (died 1680), Marshal of Lida (1651).

⁶⁴ It is the constitution of the Sejm of 1661, assuring that P.J. Sapieha would be reimbursed the expenses he had incurred for the military.

⁶⁵ Lyakhavichy, a city in the Voivodeship of Nowogródek.

⁶⁶ Krzysztof Posudziewski (Posudowski), Rittmeister of the Hungarian Court Banner of P.J. Sapieha.

kim na miesiąc czyni zł 946^{67a}.

Przychodzi im *a die 1 Maii* [1 V] *anni 1661 ad ultimam Octobris* [31 X] *anni 1662* za rok i sześć miesięcy zł 17 028^{68b}

Rotmistrzowi nad tą piechotą kuchennych pieniędzy na miesiąc po zł 60. Przychodzi za rok i sześć miesięcy zł 1080.

Na barwę na piechoty *n[umero]* 131 kupiono sukna lundyszu postawów *n[umero]* 131 z unkosztem po zł 50, [czyni] zł 6550.

Za kiru postawów *n[umero]* 131 z unkosztem po zł 10, [czyni] zł 1310.

Na cudzoziemskiej piechoty *n[umero]* pod panem Gabońskim, kapitanem na Lachowiczach *in praesidio* będącym według konstytucyjy płacą każdemu na miesiąc po zł 12. Przychodzi im *a die 1 Maii* [1 V] *anni 1661 ad ultimam Octobris* [31 X] *anni 1662* za rok i 6 miesięcy zł 21 600.

Na leibkompaniją JMści pana hetmana wielkiego WKsL [Pawła Jana Sapiehy] na dragoniję *n[umero]* 220 z oficerami, płacąc każdemu na miesiąc po zł 15, czyni zł 3300. Przychodzi im *a die 1 Maii* [1 V] *anni 1661 ad ultimam Octobris* [31 X] *anni 1662* za rok i 6 miesięcy zł 59 400.

Na różne pos[z]ty z wołą Króla JMści⁶⁹, tak z Dźwiny do Wilna od Króla JMści, jako i do Warszawy, Lwowa na różne miejsca, płacąc na koń na miesiąc po zł 25, wyszło *a die 1 Maii* [1 V] *anni 1661 ad ultimam Octobris* [31 X] *anni 1662* za rok i 6 miesięcy na koni 15, czasem więcej mniej, zł 6750.

JMści panu Kalkszteinowi⁷⁰ z woli Króla JMści na szwadron dragoniję *ad rationem* zasług, który nic z skarbu nie wziął, ani chleba na ściąganie nie miał, zaraz prosto szedł przy Królu JMści pod Dżisnę⁷¹, dałem zł 3000. Puszkarzom trzem i czwartemu pomocnikowi przy armacie wielkiej i polnej pod fortecą wileńską *in obsidione* zostającym, starszemu na miesiąc po zł 30, dwóm po zł 25, czwartemu po zł 15. Tym płacono *a die 1 Maii* [1 V] *anni 1661 ad ultimam Decembris* [31 XII] *istius anni* za ośm miesięcy zł 760.

Za lonty różnemi czasy z fortece lachowickiej na obsydyją Wilna dano za zł 300.

⁶⁷ ^a *Miscalculation, correctly* – 986.

⁶⁸ ^b *Miscalculation, correctly* – 17 748.

⁶⁹ John Casimir Vasa (1609–1672), King of Poland in the period of 1648–1668.

⁷⁰ Ludwig Chrystian von Kalckstein (Kalksztein) Stoliński (died 1672), Oberst Lieutenant in the Army of the Polish Crown (1654), of Brandenburg (1655, 1657–1660), Sweden (1656), and Lithuania (1661–1667), Starosta of Olecko (1656–1660), one of the leaders of the pro-Polish faction in Royal Prussia, taken captive on order of the Prince-Elector Frederick William I Hohenzollern and executed in Königsberg on 8 November 1672.

⁷¹ Dżisna, a city at the mouth of the Dżisna to the Daugava in Polotsk Voivodeship, the centre of a non-city Starostwo.

Za prochy, które dano do fortecy wileńskiej według kwitu JMści pana Brzostowskiego, referendarza WKsL⁷², za kamieni *n[umero]* 110 i funt 2, płacąc kamień z unkosztem po zł 19, dano zł 2091, 5, 5.

Za ołowiu cetnarów *n[umero]* 18 ½ i kamienia 1 we trzech kapach, cetnar po zł 21, 15, w Warszawie zapłacono zł 402, 3 ½.

Furmanowi za odwóz tego ołowiu cetnarów *n[umero]* 18 ½ i kamienia 1 z Warszawy, od cetnara po zł 7, [czyni] zł 131, 7 ½.

Za półbarwy na ten drugi rok wyżej mianowanej piechocie na 131, według sukna kładąc, winno zł 3930.

Na różne ekspensa hetmańskie pod to zamieszanie wydało się na różne potrzeby Rzeczypospolitej i posyłki dla wiadomości na różne miejsca zł []^{73c}.

Sumą czyni, okrom ekspens hetmańskich, zł 124 332, 16,5^{74d}.

[podpisy]

Aleksander Naruszewicz, podkancl[erzy] WKsL, dyrektor komisyej

Jerzy Białozor, biskup wileński

Aleksander Sapieha

Krzysztof Wołodkowicz, wojewoda nowogródzki, komisarz

Stanisław Uniechowski, podsędek smoleński, komisarz *m[anu] p[ropria]*

Wołmiński Michał Kazimierz z Łęgna, skarbnik upicki, komisarz RP⁷⁵ *m[a-nu] p[ropria]*

Malcher Gabriel Mielwid, pisarz ziemski starodubowski, komisarz

Productum 1662 *d[ie] Novembr[is]* [XI] Piotr Galiński, star[osta] orszański, pisarz komisyej wileńskiej

Rachunek generalny między Jaśnie Wielmożnym JMścią panem wojewodą wileńskim, hetmanem w[ielkim] WKsL [Pawłem Janem Sapiehą] o dług JMści od Rzeczypospolitej winny a skarbem Rzeczypospolitej WKsL w Wilnie na komisyej doskonale uczyniony.

An[no] 1663 *d[ie]* 26 *Ianuarii* [26 I] w Wilnie.

Rachunek generalny Jaśnie Wielmożnego JMści pana Pawła Jana Sapiehy,

⁷² Cyprian Paweł Brzostowski (1612–1688), Regent in the Major Lithuanian Chancellery (1640–1645), Pantler of Vilnius (1642), Lithuanian Decree Notary (1645), Referendary (1650–1681), Great Notary (1657–1672), Castellan (1681), and subsequently Voivode of Troki (1684).

⁷³ ^c*No text.*

⁷⁴ ^d*Miscalculation, correctly – 125 052, 16, 5.*

⁷⁵ Michał Kazimierz Wołmiński (Wołmieński) (died 1672), Treasurer (1641–1664), City Judge (1643–1647), Judicial Sub-Starost (1647–1652), Deputy Judge (1664–1666) and Ditrit Judge of Uptyt (1666–1672).

wojewody wileńskiego, hetmana w[ielkiego] WKsL, rosławskiego, zdzitowskiego, borciańskiego, olkienickiego etc. etc. starosty, ekonomiję kobryńskiej administratora ekspens na potrzebę publiczną łożonych na sejmach kilku (jako się niżej specyfikuje), likwidowanych rękami IchMMPP komisarzów z senatu i z koła poselskiego do tych rachunków deputowanych podpisanych, konstytucyjami sejmów przeszłych aprobowanych, na komisyję terażniejszej w Wilnie *iuxta mentem legis* przed nami komisarzami JKMści i Rzeczypospolitej WKsL *iterum* produkowanych i w koekwacyją czasu rachunków o zasługi z wojskiem odprawowanych, po większej części potrąconych, doskonale sporządzony.

Naprzód:

Na sejmie *an[no]* 1658 ekspens JMści pana hetmana w[ielkiego] WKsL likwidowano zł **593 809, 3, 6**.

Na sejmie *an[no]* 1659 likwidowano zł **730 420**.

Osobliwie na tykocińską fortecę ekspens likwidowano zł **30 700**.

Na sejmie *an[no]* 1661 likwidowano zł **371 097**.

Interesu od sum pożyczonych u różnych kredytorów, którym JM pan hetman płacił, tegoż czasu likwidowano zł **128 000**.

Na dobywanie fortece wileńskiej ekspens likwidowano zł **23 210**.

Na dobywanie fortece szklowskiej *similiter* zł **6518**.

Na dobywanie fortece krzyczewskiej *similiter* zł **1652**.

Na lachowicką fortecę czasu imprezy Chowańskiego⁷⁶ ekspens likwidowano zł **49 843, 18, 4**.

Panu Judyckiemu, wojskiemu rzeczyckiemu⁷⁷ winno zł **21 400**.

Z rachunku na komisyję terażniejszej wileńskiej uczynionego *ex coaequatione* z wojskiem o zasługi zostało winno z skarbu Rzeczypospolitej WKsL na piechotę JMści pana [Felicjana] Bogusławskiego zł **20 368**.

Na piechotę JMści pana [Bolesława] Dziatkowskiego *similiter* zł **8502,14**.

Suma długu tego od Rzeczypospolitej winnego czyni zł **1 985 520, 5, 10**.

Z tej sumy wytrąca się:

Na opugnacyją tykocińskiej fortecy, ponieważ skarb koronny JMści panu hetmanowi *refusionem* ma uczynić, zł **30 700**.

⁷⁶ Iwan Andrejewicz Chowański (died 1682), Prince, Imperial Pantler, Deputy Boyar, Voivode of Tula (1650), Wazhem (1651), Mohylev (1656), Pskov (1657), Colonel Voivode of Veliky Novgorod (1663), Titular Stewart of Wiatsk, Voivode of Smolensk (1670), Veliky Novgorod (1672), Commander of Riflemen (1680), executed for his rebellion against Regent Sophie 17 September 1682.

⁷⁷ Stanisław Michał Judycki (died 1698?), Wojski of Rzezycy (1656), Standard-bearer (already in 1670), Chamberlain (1681?), Governor of Lyakhavichy.

JMści panu Kopciowi, wojewodzie połockiemu⁷⁸, ponieważ już skarb WKsL *maiori in parte* nadpłacił i dalej tenże dopłacić z procentów publicznych ma, zł **19 679, 17, 4**.

JMści panu [Stanisławowi Michałowi] Judyckiemu, wojskiemu rzeczyciemu, gubernatorowi lachowickiemu naonczas *similiter* zł **21 400**.

Czyni tego, co się wytrąca *ex praetensione* JMści pana hetmana w[ielkiego] WKsL [Pawła Jana Sapiehy], zł **71 779, 17, 4**.

Zapłacono z skarbu Rzeczypospolitej WKsL JMści panu hetmanowi *parata pecunia*.

Mianowicie:

Z mennice WKsL zł **100 000**.

Od JMści pana kanclerza WKsL⁷⁹, naonczas administratora skarbowego zł **5000**.

Od zeszłego z tego świata JMści pana Sakowicza, wojewody smoleńskiego, administratora skarbu WKsL⁸⁰ naprzód zł **8000**, a potem zł **2500**. Czyni tego zł **10 500**.

Od JMści pana [Samuela Hieronima] Kotła, pisarza skarbowego WKsL zł **3000**.

Przez ręce JMści pana Woyny, wojskiego witebskiego⁸¹ zł **22 588**.

Przez ręce JMści pana Krajewskiego zł **4868, 15**.

Czyni *parata pecunia* zapłaconych zł **145 956, 15**.

Potrącono według konstytucyj sejmowych na JMści pana hetmana w[ielkiego] WKsL z majątności, dzierżaw JMści procentami publicznymi jako się w rachunkach z skarbem WKsL uczynionych i rękami IchMMPPP deputatów sądów skarbowych podpisanych doskonale lucyduje.

⁷⁸ Jan Karol Kopeć (died 1670), Judicial Starosta of Lithuanian Brest (1652), Lithuanian Steward (1656), Voivode of Polotsk (1658).

⁷⁹ Krzysztof Zygmunt Pac (1621–1684), Lithuanian Grand Standard-bearer (1646), Nominee Vice-Chancellor (1656), Grand Chancellor of Lithuania (1658), Administrator of Lithuanian Treasury (1658–1659).

⁸⁰ Adam Maciej Sakowicz (died 1662), Chamberlain of Ashmyany (1628–1649), Deputy Voivode of Vilinius (1639–1640), Starosta of Ashmyany (1649–1662), Voivode of Smoleńsk (1658–1662), Administrator of Lithuanian Treasury (1659–1662).

⁸¹ Aleksander Michał Woyna Jasieniecki (died 1698), Wojski of Witebsk (already in 1659), Deputy Voivode of Vilnius (1666–1668), Starosta of Bratslav (1672–1685), Castellan of Nowogródek (1684).

Mianowicie:

Według rachunku w Grodnie⁸² na trybunale *in an[no]* 1659⁸³ zawartego zł **156 951, 24, 13 ½**.

Według rachunku w Nowogródku⁸⁴ na trybunale *in an[no]* 1661⁸⁵ zawartego zł **130 682, 6**.

Według rachunku na komisji terażniejszej wileńskiej zawartego zł **11 453, 4, 7**.

Czyni potrąconych z majątności i dzierżaw JMści sumą zł **299 087, 5, 2 ½**.

Wniesiono na dzierżawy niżej pomienione konstytucją sejmu *in an[no]* 1661 w Warszawie skończonego.

Mianowicie:

Na ekonomią szawelską zł **800 000**.

Na ciwuństwo retowskie zł **100 000**.

Na dzierżawę wołpieńską zł **100 000**.

Czyni tego na pomienione dzierżawy wniesionych sumą zł **1 000 000**.

Pokazało się tedy z tego rachunku, iż skarb Rzeczypospolitej WKsL *ratione* długu JMści panu hetmanowi w[ielkiemu] WKsL [Pawłowi Janowi Sapieżu] winnego takimi sposobami, jakie się wyżej specyfikują, wypłacił *summam* zł **1 516 823, 7, 6 ½**.

To jest:

Na opugnacyją tykocińskiej fortece łożone ekspensa JMści panu wojewodzie połockiemu [Janowi Karolowi Kopciowi] i JMści panu [Stanisławowi Michałowi] Judyckiemu, wojskiemu rzeczywickiemu, dług winny wytrąciwszy, *czego in summa* uczyni zł **71 779, 17, 4**.

Satisfactum JMści panu hetmanowi w[ielkiemu] WKsL *in summa* zł **1 445 043, 20, 2 ½**.

Te obiedwie sumy potrąciwszy, zostaje winno jeszcze od Rzeczypospolitej JMści panu hetmanowi długu tegoż zł **468 696, 28, 3 ½**.

⁸² Grodno, a powiat town over the Neman.

⁸³ Treasury Tribunal in Grodno convened on 11 July 1659 and held sittings for the period of three weeks.

⁸⁴ Nowogródek, voivodeship city in Black Ruthenia.

⁸⁵ Treasury Tribunal in Nowogródek convened on 10 October 1661 and held sittings for the period of three weeks.

Do tego rachunku doskonale między Jaśnie Wielmożnym JMścią panem wojewodą wileńskim, hetmanem w[ielkim] WKsL a skarbem Rzeczypospolitej WKsL na komisyyej terażniejszej skończonego rękami naszymi podpisaliśmy się. Działo się w Wilnie.

[podpisy]

Aleksander Naruszewicz, podkancl[erzy] WKsL, dyrektor komisyyej

Aleksander Sapieha, biskup żmudzki

Jerzy Niewiarowski, referendarz WKsL⁸⁶, *m[anu] p[ropria]*

Piotr Galiński, starosta orsz[ański], pisarz komisyyej wileńskiej

Konstanty Alexandrowicz, sędzia ziemski grodzieński, komisarz⁸⁷ *m[anu] p[ropria]*

Hilariusz Czyż Mintowt, podkomorzy wileński⁸⁸ *m[anu] p[ropria]*

Stanisław Wincenty Orda, instygator WKsL, komisarz⁸⁹

Samuel Hieronim Kocieł, pisarz skarbowy WKsL, wojski starodubowski

Teofil Rajecki, marszałek lidzki, komisarz JKMści *m[anu] p[ropria]*

Malcher Gabriel Mielwid, pisarz ziemski starodubowski, komisarz JKM-
ści i RP

Stefan Frąckiewicz Radzymiński, chorąży województwa nowogródzkiego, komisarz⁹⁰

(translated by LINGUA LAB)

REFERENCES

Archival sources

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie:

Archiwum Radziwiłłów II, ref. no. 1432a.

Vilniaus universiteto mokline biblioteka:

Fond 4 (A-1179), ref. no. 13168.

⁸⁶ Jerzy Niewiarowski (died 1670), priest, the Abbot at Trzemeszno, Lithuanian Referendary (1659).

⁸⁷ Konstanty Kazimierz Alexandrowicz, Mayor of Grodno (1633–1667), Steward (1639–1648), District Clerk (1648–1653), Deputy Judge of Grodno (1653–1661), and District Judge of Grodno (1661–1669).

⁸⁸ Hilariusz Czyż Mintowt, Cupbearer (1635–1638) and Czesnik of Lida (1638–1642), Deputy Judge (1642–1646) and Chamberlain of Vilnius (1646–1669).

⁸⁹ Stanisław Wincenty Orda (died 1689), Cupbearer of Pińsk (już 1659), Lithuanian Instygator (1659), Castellan of Samogitia (1664), Castellan of Troki (1685).

⁹⁰ Stefan Frąckiewicz Radzymiński (Radzimiński) (died 1693), Chamber Courtier of HRH, Standard-bearer of Nowogródek (1651), concurrently Starosta of Stonim (1672/1673).

Printed sources

Volumina legum. Przedruk zbioru praw staraniem XX. Pijarów w Warszawie, od roku 1732 do roku 1782 wydanego, ed. J. Ohryzko, vol. 4, Petersburg 1859.

Volumina legum. Przedruk zbioru praw staraniem XX. Pijarów w Warszawie, od roku 1732 do roku 1782 wydanego, ed. J. Ohryzko, vol. 5, Petersburg 1860.

Studies

Augusiewicz S., *Udział Bogusława Radziwiłła w kampanii na Litwie (listopad–grudzień 1661 r.)*, in: *Radziwiłłowie w służbie Marsa*, eds. M. Nagielski, K. Żojdź, Warszawa 2017.

Babiatyn'ski K., *Vydatki Mikhala Kazimira Radzivila na aboronu Nyasvizha w 1655–1660 h.*, 'Byelaruski Histarychny Ahlyad' 2011, 18, 1–2 (34–35).

Bobiatyński K., *Michał Kazimierz Pac – wojewoda wileński, hetman wielki litewski. Działalność polityczno-wojskowa*, Warszawa 2008.

Bobiatyński K., *Rachunki wojskowe hetmana polnego litewskiego Michała Kazimierza Radziwiłła*, 'Klio. Czasopismo Poświęcone Dziejom Polski i Powszechnym' 2019, 48, 1.

Filipczak-Kocur A., *Litewskie komisje wojskowo-skarbowe w XVII wieku*, 'Kwartalnik Historyczny' 2002, 109, 3.

Kossarzecki K., *Kampania roku 1660 na Litwie*, Zabrze 2005.

Kossarzecki K., *Polityka wojskowa Pawła Sapiiehy jako metoda umocnienia pozycji rodu na przykładzie jego działań w latach 1655–1665*, in: *Lyew Sapyeha (1557–1633 hh.) i yaho chas. Zbornik navukovykh artykulaw*, eds. S.V. Marozava, V.U. Halubovich, A.I. Hrusha, Hrodna 2007.

Kroll P., *Działania zbrojne pułkownika Iwana Nieczaja na Białorusi w latach 1658–1659*, 'Studia i Materiały do Historii Wojskowości' 2007, 43.

Majewski A.A., *Aleksander Hilary Połubiński (1626–1679), marszałek wielki litewski. Działalność polityczno-wojskowa*, Warszawa 2017.

Majewski A.A., *Działania wojenne w Księstwie Kurlandii i Semigalii w latach 1658–1660*, in: *Z dziejów stosunków Rzeczypospolitej Obojga Narodów ze Szwecją w XVII wieku*, ed. M. Nagielski, Warszawa 2007.

Majewski A.A., *Paweł Jan Sapiieha wobec stronnictwa dworskiego w latach 1656–1660*, in: *Studia nad staropolską sztuką wojenną*, vol. 5, eds. Z. Hundert, J.J. Sowa, K. Żojdź, Oświęcim 2017.

Mayewski A.A., *Pawel Sapyeha w dachynyenniyakh s prydvornay hrupowkay u 1656–1660 hh.*, 'Arche' 2016, 3.

Milewski D., *Wydatki hetmanów koronnych na początku lat 50. XVII wieku na podstawie akt skarbowo-wojskowych z AGAD w Warszawie*, 'Echa Przeszłości' 2019, 20, 1.

Milewski D., *Zapomniane zwycięstwo – Kuszliki 1661 r.*, 'Biblioteka Poznańskiego Humanistycznego Towarzystwa Naukowego' 2005, 3.

Myatsyel'ski A.A., *Staradawni Krychaw. Histarychna-arkhyealahichny narys horada ad starazhytnykh chasow da kantsa XVIII st.*, Minsk 2003.

Ochmann S., *Sejmy lat 1661–1662. Przegrana batalia o reformę ustroju Rzeczypospolitej*, 'Acta Universitatis Wratislaviensis' 1977, 355, Historia 29.

Płosiński J., *Potop szwedzki na Podlasiu 1655–1657*, Zabrze 2006.

Przyboś A., *Gosiewski (Gąsiewski) Wincenty Aleksander Korwin*, in: *Polski Słownik Biograficzny*, vol. 8, Wrocław–Kraków–Warszawa 1959–1960.

Przyboś A., *Lanckoroński Stanisław z Brzezia na Lanckoronie*, in: *Polski Słownik Biograficzny*, vol. 16, Wrocław–Warszawa–Kraków 1971.

Przyboś A., *Potocki Stanisław zwany Rewera*, in: *Polski Słownik Biograficzny*, vol. 28, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź, 1984–1985.

Rachuba A., *Boje Jana Kazimierza o Litwę w latach 1656–1668. Sukces stronnictwa dworskiego w walce z opozycją*, in: *Dwór a kraj. Między centrum a peryferiami władzy. Materiały konfe-*

- rencji naukowej zorganizowanej przez Zamek Królewski na Wawelu, Instytut Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego, Instytut Historii Akademii Pedagogicznej w Krakowie w dniach 2–5 kwietnia 2001, ed. R. Skowron, Kraków 2003.
- Rachuba A., *Konfederacje wojska litewskiego w latach 1655–1663*, Zabrze 2010.
- Tyla A., *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės iždas per dvidešimtmetį karą (1648–1667)*, Vilnius 2010.
- Rachuba A., *Wilno pod okupacją moskiewską w latach 1655–1661*, 'Lithuania' 1994, 2–3 (11–12).
- Rybarski R., *Skarb i pieniądź za Jana Kazimierza, Michała Korybuta i Jana III*, Warszawa 1939.
- Wagner M., *Wydatki wojskowe hetmana wielkiego koronnego Stanisława Jabłonowskiego w latach 1685–1689*, in: *Pecunia nervus belli. Z dziejów dyplomacji i stosunków międzynarodowych w XV–XVIII wieku*, eds. M. Markiewicz, R. Skowron, F. Wolański, Katowice 2016.
- Wagner M., *'Sprawy mołdawskie' w rachunkach hetmana wielkiego koronnego Stanisława Jabłonowskiego w latach 1685–1689*, in: *Ze wspólnej przeszłości. Studia z dziejów stosunków polsko-mołdawskich*, ed. A. Smoliński, Toruń 2017.

STRESZCZENIE

Hetman wielki litewski Paweł Jan Sapieha w latach 1655–1662, w okresie wojen Rzeczypospolitej z Moskwą i Szwecją, wydał z własnej szkatuły na cele wojskowe 1,985,520 złotych. Pieniądże te zostały w większości przeznaczone na zaciągi wojskowe i wypłatę żołdu. Było to spowodowane zmniejszeniem wpływów podatkowych do skarbu, ponieważ duże obszary państwa polsko-litewskiego znalazły się pod okupacją moskiewską i szwedzką. Celem artykułu jest analiza rachunków wojskowych Sapiehy i ich struktury na szerokim tle porównawczym, tzn. rachunków innych hetmanów litewskich i koronnych drugiej połowy XVII w.

Słowa kluczowe: Rzeczpospolita, Wielkie Księstwo Litewskie, Paweł Jan Sapieha, wojsko, skarb, pieniądź

ABOUT THE AUTHOR

Andrzej Adam Majewski (born 1977) – PhD in Humanities in the field of history, graduate of the Institute of History at the University of Warsaw. He has been affiliated with his Alma Mater. His research interests include: the history of the Old Polish military, relationship between the Commonwealth and the Muscovite Russia in the 17th century, the history of the Grand Duchy of Lithuania. The author of, among others, book publications *Moskwa 1617–1618* (Warszawa 2006; 2nd edition, corr. and suppl., Warszawa 2016) and *Aleksander Hilary Połubiński (1626–1679), marszałek wielki litewski. Działalność polityczno-wojskowa* (Warszawa 2017).